

ZARZĄDZENIE NR 528/2025
PREZYDENTA MIASTA KIELCE

z dnia 19 grudnia 2025 r.

**w sprawie przyjęcia Planu opiekuńczo-wychowawczo-edukacyjnego realizowanego
przez Żłobek Samorządowy nr 13 w Kielcach.**

Na podstawie 30 ust.1 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1153 ze zm.), art. 6d ustawy z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi do lat 3 (Dz. U. z 2025 r. poz. 798) oraz § 7 ust. 1 rozporządzenia Ministra Rodziny i Polityki Społecznej z dnia 19 września 2023 r. w sprawie standardów opieki sprawowanej nad dziećmi w wieku do lat 3 (Dz. U. z 2023 r. poz. 2121) zarządzam, co następuje:

§ 1.

Przyjmuje się Plan opiekuńczo-wychowawczo-edukacyjny realizowany w Żłobku Samorządowym Nr 13 w Kielcach, który stanowi załącznik do niniejszego zarządzenia.

§ 2.

Wykonanie zarządzenia powierza się dyrektorowi Żłobka Samorządowego Nr 13 w Kielcach.

§ 3.

Zarządzenie wchodzi w życie z dniem podpisania.

Prezydent Miasta
Kielce

Agata Wojda

PLAN OPIEKUŃCZO-WYCHOWAWCZO-EDUKACYJNY (OWE)

Plan opiekuńczo-wychowawczo-edukacyjny w skrócie OWE jest podstawowym i obowiązującym dokumentem w Żłobku Samorządowym Nr 13 w Kielcach. Uwzględnia on prawa dziecka zgodnie z postanowieniami Konwencji o prawach dziecka i stanowi wytyczne dla codziennej pracy z podopiecznymi.

Podstawa prawna

- 1) Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 (Dz. U. z 2025 r., poz. 798)
- 2) Rozporządzenie Ministra Rodziny i Polityki Społecznej z dnia 13 grudnia 2024 r. (t. j. Dz.U. z 2024 r., poz. 1882 ze zm.) w sprawie standardów opieki nad dziećmi w wieku do lat 3.
- 3) Konwencja o prawach dziecka, uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 20 listopada 1989 r., ratyfikowana przez Polskę 7 czerwca 1991 r. (Dz.U.1991.120.526)

Wybrane artykuły Konwencji, które mają zastosowanie w pracy żłobka:

Art. 2 – Prawo do niedyskryminacji

Każde dziecko, niezależnie od rasy, koloru skóry, płci, języka, religii, pochodzenia, niepełnosprawności, poglądów politycznych, statusu majątkowego powinno być traktowane równo i sprawiedliwie.

Art. 3 – Nadrzędność najlepszego interesu dziecka

We wszystkich działaniach dotyczących dzieci sprawą nadrzędną będzie najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka.

Art. 5 – Poszanowanie odpowiedzialności, praw i obowiązków rodziców lub opiekunów prawnych

Państwo szanuje odpowiedzialność, prawa i obowiązki rodziców lub opiekunów w zapewnieniu dziecku odpowiedniego ukierunkowania i wsparcia w korzystaniu z praw przyznanych mu w Konwencji.

Art. 6 – Niezbywalne prawo do życia i rozwoju

Każde dziecko ma niezbywalne prawo do życia, a państwo jest zobowiązane zapewnić jego przetrwanie i harmonijny rozwój.

Art. 8 – Prawo do tożsamości

Dziecko ma prawo do posiadania obywatelstwa, nazwiska oraz utrzymywania więzi rodzinnych.

Art. 12 – Prawo do wyrażania poglądów

Dziecko ma prawo do wyrażania własnych opinii w sprawach go dotyczących, a jego zdanie powinno być brane pod uwagę zgodnie z wiekiem i dojrzałością.

Art. 13 – Prawo do swobodnej wypowiedzi

Dziecko ma prawo do swobody poszukiwania, otrzymywania i przekazywania informacji oraz idei wszelkiego rodzaju, bez względu na granice, w formie ustnej, pisemnej bądź za pomocą druku, w formie artystycznej lub z wykorzystaniem każdego innego środka przekazu wybranego/preferowanego przez dziecko.

Art. 19 – Ochrona przed przemocą

Dziecko ma prawo do ochrony przed wszelkimi formami przemocy fizycznej, psychicznej, zaniedbania, złego traktowania lub wyzysku.

Art. 23 – Prawo dziecka z niepełnosprawnością

Dzieci z niepełnosprawnością mają prawo do pełnego i godnego życia, w warunkach szanujących ich godność, wspierających niezależność i umożliwiających aktywny udział w życiu społecznym.

Art. 27 – Prawo do odpowiedniego poziomu życia

Dziecko ma prawo do warunków życia odpowiadających jego rozwojowi fizycznemu, psychicznemu, duchowemu, moralnemu i społecznemu.

Art. 28 i 29 – Prawo do edukacji

Nauka dziecka ukierunkowana na: rozwijanie w jak najpełniejszym zakresie: osobowości, talentów oraz zdolności intelektualnych i fizycznych dziecka; rozwijanie w dziecku szacunku dla praw człowieka/ tożsamości kulturowej; przygotowanie dziecka do odpowiedzialnego

życia w wolnym społeczeństwie, w duchu zrozumienia, pokoju, tolerancji, równości płci oraz przyjaźni; rozwijanie w dziecku poszanowania środowiska naturalnego.

Art. 31 – Prawo do wypoczynku i zabawy

Dziecko ma prawo do czasu wolnego, zabawy i uczestnictwa w zajęciach rekreacyjnych, a także do swobodnego uczestnictwa w życiu kulturalnym i artystycznym.

Art. 34 – Prawo do ochrony przed wyzyskiem seksualnym

Dziecko ma prawo do ochrony przed wszelkimi formami wyzysku seksualnego.

Kluczowe elementy planu OWE:

Wizytówka placówki – zawiera podstawowe informacje o żłobku, jego lokalizacji, liczbie miejsc oraz dostępnych udogodnieniach dla dzieci i rodziców.

Harmonogram dnia – określa stałe i zmienne elementy rytmu dnia, w tym obowiązkowe wyjścia na świeże powietrze, czas zabawy, posiłki, odpoczynek oraz zajęcia edukacyjne i ruchowe.

Cele ogólne i szczegółowe – wskazują kierunek pracy z dziećmi, wspierając ich wszechstronny rozwój społeczny, emocjonalny, poznawczy, fizyczny i komunikacyjny.

Metody i formy pracy – opisują sposoby realizacji celów i zadań.

Planowane aktywności – określają różnorodne działania podejmowane z dziećmi, wspierające rozwój wszystkich sfer, pobudzające ciekawość, kreatywność i sprawność fizyczną oraz kształtujące umiejętności społeczne i komunikacyjne.

Wsparcie rozwoju – obejmuje stworzenie optymalnych warunków pobytu dzieci, wspieranie samoregulacji

i samodzielności, a także zapewnienie pełnego i harmonijnego rozwoju poznawczego, twórczego, komunikacyjnego i fizycznego.

WIZYTÓWKA INSTYTUCJI OPIEKI NAD DZIEĆMI DO LAT TRZECH

NAZWA INSTYTUCJI: ŻŁOBEK SAMORZĄDOWY NR 13 W KIELCACH

- **Organ Prowadzący: Gmina Kielce**
- **Nr wpisu do rejestru: 3086/Z**

LOKALIZACJA: ul. Romualda 8, 25-322 Kielce

Żłobek znajduje się na spokojnym i przyjaznym osiedlu KSM, w niewielkiej odległości od przystanków komunikacji miejskiej, co zapewnia wygodny dojazd dla rodziców i opiekunów.

Na terenie obiektu dostępne są miejsca parkingowe, przeznaczone wyłącznie dla korzystających

z placówki. Do dyspozycji rodziców wyznaczone zostało pomieszczenie do przechowywania wózków. Cała infrastruktura została zaprojektowana z myślą o komforcie, bezpieczeństwie i wygodzie dzieci oraz ich rodzin.

KIEROWNICTWO I KONTAKT

Dyrektor, tel. 41/367-60-17; poczta elektroniczna: dyrektor@zs13.kielce.eu

Opiekun, tel. 41/367-66-69; poczta elektroniczna: administracja@zs13.kielce.eu

Główny księgowy, tel. 41/367-63-65; poczta elektroniczna: ksiegowosc@zs13.kielce.eu

STRUKTURA I ZASOBY:

a) Liczba miejsc: 100

b) Do żłobka przyjmowane są dzieci od ukończenia 20 tygodnia życia do końca roku szkolnego, w którym ukończą 3 rok życia, a w uzasadnionych przypadkach – gdy objęcie dziecka wychowaniem przedszkolnym jest utrudnione lub niemożliwe – do ukończenia 4. roku życia.

c) W żłobku funkcjonują 4 grupy wiekowe, co umożliwia organizację opieki w sposób dostosowany do etapu rozwojowego dzieci. Dzięki temu maluchy mogą rozwijać się harmonijnie, zgodnie ze swoimi możliwościami i indywidualnym potencjałem.

d) Placówka przyjmuje również dzieci z orzeczeniem o niepełnosprawności oraz wymagające szczególnej opieki, w miarę możliwości zapewnienia im właściwych warunków i wsparcia.

e) Przestrzeń wewnętrzna

- W żłobku znajdują się nowoczesne, bezpieczne i w pełni dostosowane do potrzeb najmłodszych pomieszczenia.
- Jasne, przytulne i estetycznie zaaranżowane wnętrza sprzyjają dobremu samopoczuciu dzieci oraz ich harmonijnemu rozwojowi.
- Dzieci mają dostęp do różnorodnych stref zabawy i edukacji, odpowiadających ich wiekowi oraz zainteresowaniom, takich jak kącik relaksu i wyciszenia, strefa czytelnicza, konstrukcyjno-budowlana, muzyczna czy sensoryczna.
- Przestrzeń grupy podzielona jest na oddzielne i przestronne pomieszczenia, tj. bawialnię, sypialnię, jadalnię, łazienkę i szatnię.

- Żłobek posiada własną kuchnię, w której przygotowywane są pełnowartościowe, zbilansowane posiłki dostosowane do wieku dzieci. Na podstawie zaleceń lekarskich uwzględniane są również diety eliminacyjne. W przypadku dzieci karmionych piersią żłobek zapewnia mamie komfortowe i intymne warunki do karmienia.
- Placówka dysponuje również pomieszczeniem do prania i suszenia, co zapewnia wysoki standard higieny poprzez możliwość bieżącego prania śliniaczków, ręczników oraz innych tekstyliów.

f) Przestrzeń zewnętrzna

- Budynek żłobka wraz z terenem zewnętrznym oraz placem zabaw jest w pełni ogrodzony; prowadzą do niego 2 zamykane furtki i brama wjazdowa.
- Wejście do budynku jest zabezpieczone wideofonem, co chroni placówkę przed dostępem osób nieupoważnionych.
- Przy wejściu znajduje się wygodny podjazd dla wózków.
- Żłobek posiada przestronny, ogrodzony plac zabaw, umożliwiający dzieciom codzienną aktywność na świeżym powietrzu.
- Plac zabaw jest starannie zorganizowany i bezpieczny. Znajdują się na nim urządzenia dostosowane do wieku dzieci oraz trawiasta, otwarta przestrzeń sprzyjająca różnorodnym formom zabawy i ruchu.

g) Kadra

Nasza kadra to zespół wysoko wykwalifikowanych specjalistów, którzy nieustannie rozwijają swoje kompetencje. Z pełnym zaangażowaniem i pasją towarzyszą dzieciom w ich codziennych aktywnościach, wspierając rozwój motoryczny, intelektualny oraz społeczno-emocjonalny.

Personel opiekuńczy posiada bogate doświadczenie, szeroką wiedzę oraz umiejętności niezbędne do pracy z najmłodszymi. Potrafi uważnie obserwować dzieci, trafnie rozpoznawać ich potrzeby i adekwatnie na nie reagować, tworząc bezpieczną i wspierającą przestrzeń do rozwoju.

CHARAKTER I METODY PRACY

Żłobek:

a) Stwarza warunki sprzyjające wszechstronnemu rozwojowi dziecka – fizycznemu, zmysłowemu, mowy, kojarzenia i pamięci, a także emocji i uczuć oraz umiejętności życia codziennego.

- b) Wszystkie działania personelu mają na celu pobudzanie aktywności dziecka, umożliwiając mu poznawanie siebie, własnych możliwości oraz otoczenia fizycznego i społecznego.
- c) Zapewnia dzieciom warunki do wspólnej zabawy i nauki w bezpiecznym, przyjaznym i dostosowanym do ich potrzeb rozwojowych środowisku, zgodnie z mottem: „Dziecko zdrowe, bezpieczne i szczęśliwe”.
- d) Wspiera dzieci w procesie adaptacji do żłobka, m.in. poprzez pierwszą fazę adaptacji z udziałem rodzica, aby maluchy mogły oswoić się z nowym otoczeniem w poczuciu bezpieczeństwa.
- e) Organizuje warsztaty i spotkania oraz prowadzi bieżącą komunikację z rodzicami, informując ich o rozwoju, potrzebach i postępach dziecka.

Żłobek w swojej działalności zapewnia:

- Kierowanie się potrzebami wszystkich dzieci, a w szczególności potrzebami dzieci niepełnosprawnych oraz dzieci zagrożonych wykluczeniem społecznym, pochodzących z rodzin należących do mniejszości narodowych lub etnicznych, dzieci z rodzin zróżnicowanych językowo i kulturowo, dzieci z rodzin migrantów, dzieci wymagających szczególnej opieki.
- Budowanie przez opiekunki bezpiecznych relacji z dziećmi, opartych na szacunku i zaufaniu.
- Wspieranie u dzieci poczucia przynależności oraz uwrażliwianie na potrzeby innych osób.
- Stwarzanie warunków do poznawania i doświadczania otaczającego świata, twórczej ekspresji oraz kontaktu z różnorodnymi wytworami kultury.
- Tworzenie środowiska sprzyjającego rozwijaniu umiejętności mówienia, słuchania i porozumiewania się.
- Kształtowanie przestrzeni umożliwiającej rozwój sprawności fizycznej oraz angażowanie zmysłów dzieci w różnorodne aktywności.
- Organizowanie zabaw edukacyjnych obejmujących wszystkie obszary rozwoju dziecka.
- Poszanowanie indywidualności dzieci oraz ich potrzeb – w przypadku dzieci niepełnosprawnych lub wymagających szczególnej opieki, plan, metody i organizacja pracy są dostosowywane do ich indywidualnego rytmu życia, możliwości i potrzeb.

Wszystkie działania żłobka realizowane są w oparciu o różnorodne formy i metody pracy, które wspierają wszechstronny rozwój dzieci:

- **Oglądowa** – oparta na obserwacji i pokazie.
- **Słowna** – słuchanie opowiadań i bajek, nauka wierszyków.
- **Praktyczna** – przyswajanie wiedzy poprzez odkrywanie, przeżywanie i aktywne działanie.
- **Dowolności w zabawie** – umożliwienie zabaw indywidualnych i samodzielnych.
- **Przemienności zabaw** – po spokojnych aktywnościach następują zabawy bardziej ożywione i odwrotnie.
- **Stopniowania trudności** – dostosowanie zadań do możliwości i etapu rozwojowego dziecka.
- **Aprobaty i pochwały** – wzmacnianie pozytywnych zachowań i motywowanie dzieci.
- **Odreagowania emocji poprzez zabawę** – np. zabawy cicho–głośno.
- **Elementy Metody Ruchu Rozwijającego Weroniki Sherborne** – wspieranie rozwoju psychomotorycznego i społecznego.
- **Elementy Pedagogiki zabawy (Klanza)** – nauka przez zabawę w naturalnym kontekście rozwojowym.
- **Elementy bajkoterapii i muzykoterapii** – wspieranie emocjonalnego i społecznego rozwoju dzieci.
- **Elementy zajęć muzycznych i rytmicznych** – rozwijanie poczucia rytmu, słuchu i ekspresji muzycznej.
- **Zabawy i ćwiczenia relaksacyjne** – wspomaganie wyciszenia i równowagi emocjonalnej.

PROGRAMY EDUKACYJNE I OPIEKUŃCZE

Programy edukacyjne, wychowawcze i opiekuńcze realizowane w naszym żłobku wspierają wszechstronny rozwój dziecka w następujących obszarach:

- **Rozwój społeczno-emocjonalny** – kształtowanie umiejętności rozpoznawania nazywania emocji, samoregulacji, budowania relacji oraz poczucia własnej tożsamości.
- **Rozwój fizyczny** – wzmacnianie sprawności fizycznej, koordynacji ruchowej oraz integralności sensorycznej.

- **Rozwój poznawczy** – rozbudzanie ciekawości świata, wytrwałości i umiejętności uczenia się.
- **Rozwój komunikacji** – kształtowanie umiejętności językowych i komunikacyjnych.
- **Rozwój samodzielności** – wzmacnianie poczucia własnej niezależności oraz świadomości własnych potrzeb.

Wszystkie obszary rozwoju realizowane są w żłobku poprzez różnorodne formy aktywności, m.in.:

- Zajęcia sensomotoryczne wspierające rozwój zmysłów.
- Bajkoterapię i muzykoterapię rozwijające wyobraźnię oraz emocje.
- Zajęcia ruchowe przy muzyce oraz gimnastykę, wspomagające sprawność fizyczną.
- Zabawy plastyczne i konstrukcyjne rozwijające kreatywność oraz małą motorykę.

Programy opiekuńcze obejmują natomiast naukę samodzielności w codziennych czynnościach, takich jak jedzenie, a także zapewnienie bezpieczeństwa, higieny i wsparcia dzieci w procesie adaptacji do żłobka.

HARMONOGRAM DNIA

GODZINY	ELEMENTY DNIA
6:00 – 8:30	Schodzenie się dzieci. Powitania. Swobodna zabawa indywidualna lub grupowa dzieci
8:30 – 09:15	Przygotowanie do posiłku. Śniadanie
9:15- 10:15	Pobyt na powietrzu / Swobodna zabawa dzieci w sali / Aktywności inicjowane przez personel
10:15 – 10:30	Przygotowanie do posiłku. II śniadanie
10:30 – 11:15	Pobyt na powietrzu / Swobodna zabawa dzieci w Sali / Aktywności inicjowane przez personel

11:15 – 12:15	Przygotowanie do posiłku. Obiad
12:15 – 14:00	Przygotowanie do odpoczynku. Drzemka
14:00 – 15:00	Przygotowanie do posiłku. Podwieczorek
15:00 – 17:00	Swobodne zabawy dzieci. Rozchodzenie się do domów. Pożegnania

CELE

I. Cel ogólny

Zapewnienie dzieciom w wieku do lat 3 warunków sprzyjających ich wszechstronnemu, harmonijnemu rozwojowi poprzez realizację zadań opiekuńczych, wychowawczych i edukacyjnych, uwzględniających indywidualne potrzeby, możliwości i tempo rozwoju każdego dziecka oraz gwarantujących bezpieczeństwo, stabilność emocjonalną i poszanowanie podmiotowości dziecka.

II. Cele szczegółowe

1. Cele opiekuńcze

- Zapewnienie dzieciom bezpieczeństwa fizycznego i emocjonalnego w czasie pobytu w żłobku.
- Zaspokajanie podstawowych potrzeb biologicznych i psychicznych, z uwzględnieniem indywidualnych rytmów i preferencji dziecka.
- Organizowanie warunków sprzyjających kształtowaniu nawyków związanych z higieną, samoobsługą i kulturą codzienności.
- Wspieranie stopniowego rozwijania samodzielności w czynnościach dnia codziennego.
- Zapewnienie właściwej organizacji dnia, gwarantującej dziecku poczucie stałości i przewidywalności.

2. Cele wychowawcze

- Wspieranie rozwoju społeczno-emocjonalnego dzieci poprzez kształtowanie umiejętności współdziałania, komunikacji i budowania relacji rówieśniczych.
- Kształtowanie pozytywnego obrazu siebie oraz poczucia własnej wartości.
- Wprowadzanie zasad obowiązujących w grupie i wspieranie dzieci w ich przestrzeganiu.
- Rozwijanie umiejętności adekwatnego wyrażania emocji oraz radzenia sobie w sytuacjach trudnych.
- Wdrażanie do zachowań prozdrowotnych, estetycznych i społecznie akceptowalnych.

3. Cele edukacyjne (rozwojowe)

- Wspieranie rozwoju mowy i komunikacji poprzez stwarzanie warunków do aktywnego słuchania, naśladowania, wypowiadania się oraz bogacenia słownika.
- Stymulowanie rozwoju poznawczego dzieci poprzez zabawy manipulacyjne, badawcze i konstrukcyjne, ukierunkowane na rozwijanie spostrzegawczości, pamięci, myślenia oraz ciekawości świata.
- Wspieranie rozwoju motoryki dużej i małej poprzez organizowanie różnorodnych aktywności ruchowych i plastyczno-manualnych.
- Rozwijanie kreatywności i ekspresji twórczej dzieci w obszarze muzycznym, ruchowym i artystycznym.
- Tworzenie warunków do samodzielnego działania, eksploracji otoczenia oraz podejmowania inicjatywy.

4. Cele dotyczące współpracy z rodzicami

- Nawiązywanie i utrzymywanie partnerskiej współpracy z rodzicami w zakresie opieki i wychowania.
- Wymiana informacji dotyczących funkcjonowania i rozwoju dziecka w środowisku domowym i żłobkowym.
- Włączanie rodziców w proces wspierania rozwoju dziecka poprzez konsultacje, rozmowy indywidualne oraz działania integracyjne.
- Wspólne opracowywanie i realizacja indywidualnych planów pracy z dziećmi, wymagającymi szczególnego wsparcia.

- Kształtowanie spójności oddziaływań wychowawczych żłobka i środowiska rodzinnego.

METODY PRACY Z DZIEĆMI W ŻŁOBKU

Metody pracy z dziećmi w wieku 0–3 lat mają na celu wspieranie ich harmonijnego, wszechstronnego rozwoju: emocjonalnego, społecznego, poznawczego, językowego i motorycznego. Oparte są na potrzebach, możliwościach i tempie rozwoju dziecka, a ich fundament stanowi poczucie bezpieczeństwa, bliskość i relacje.

W żłobku stosujemy metody opiekuńcze, wychowawcze, edukacyjne, rozwojowe i terapeutyczne, dostosowane indywidualnie do każdego dziecka.

1. Metody opiekuńcze i opiekuńczo-pielęgnacyjne

a) Indywidualna opieka i responsywność

- reagowanie na sygnały dziecka „tu i teraz”,
- dostosowanie do wieku i możliwości,
- zapewnienie bliskości, czułości i przewidywalności,
- budowanie bezpiecznej więzi i zaufania.

b) Stały rytm dnia

- rytuały: powitanie, posiłki, odpoczynek, pożegnanie,
- poczucie bezpieczeństwa dzięki przewidywalności,
- uwzględnianie indywidualnego tempa dziecka.

c) Wsparcie samodzielności

- samodzielne jedzenie,
- próby ubierania się,
- nauka prostych czynności,
- „pomagam, nie wyręczam”.

d) Pielęgnacja z komunikacją

- mówienie do dziecka podczas czynności,
- spokojne tempo,
- higiena i bezpieczeństwo w codziennych czynnościach.

2. Metody wychowawcze zgodne z rozwojem od 20 m-ca –3 lat

a) Modelowanie zachowań

- dorosły pokazuje sposób działania,
- dziecko uczy się przez naśladowanie.

b) Komunikacja empatyczna

- nazywanie emocji („widzę, że...”),
- krótkie komunikaty,
- jasne granice i zasady.

c) Pozytywna dyscyplina

- wyjaśnianie, dlaczego coś robimy,
- podawanie alternatyw („tu nie wchodzimy, możesz tutaj”),
- zero kar i krzyków.

3. Metody wspierające rozwój poznawczy i językowy

a) Pedagogika zabawy –elementy metody KLANZY

- zabawy w kręgu, integracyjne, muzyczno-ruchowe,
- zabawy sensoryczne, manipulacyjne, badawcze,
- zasady: dobrowolność, brak rywalizacji, bezpieczeństwo, współpraca, pozytywne emocje.

b) Zabawa swobodna

- dziecko wybiera aktywność,
- opiekun obserwuje i tworzy sytuacje edukacyjne,
- wspieranie koncentracji i poczucia sprawstwa.

c) Wspieranie rozwoju mowy

- kąpiel słowna: opisywanie czynności, komentowanie, nazywanie emocji,
- piosenki, rymowanki, zabawy paluszkowe,
- czytanie książek, powtarzanie słów, pytania otwarte.

d) Zabawy dydaktyczne

- klasyfikowanie, segregowanie, układanie,
- rozwój koordynacji: przesypywanie, sortowanie, manipulowanie,
- budowanie kompetencji poznawczych przez działanie.

4. Metody wspierające rozwój emocjonalno-społeczny

a) Relacja 1:1 – osoba kluczowa

- adaptacja, poczucie bezpieczeństwa, przywiązanie,
- elementy ruchu i dotyku (elementy metody Weroniki Sherborne w wersji bazowej):
- kołysanie, turlanie, masażyki, kontakt z lustrem.

b) Zabawy równoległe i w małych grupach

- turlanie piłki, budowanie, puzzle, plastelina, malowanie,
- ćwiczenie naprzemienności (moja kolej – twoja kolej),
- uczenie relacji bez presji i rywalizacji.

c) Nazywanie emocji i potrzeb

- książeczki o emocjach, krótkie komentarze,
- mediowanie konfliktów w duchu empatii.

5. Metody sensoryczne i motoryczne

a) Integracja sensoryczna w formie zabawowej

- ścieżki sensoryczne, masażyk, faktury,
- zabawy wodne, piaskowe, scenoplastyka (mąka, ryż, żel, kasza),
- malowanie rękami/nogami.

b) Metoda Ruchu Rozwijającego W. Sherborne

- ruchy naturalne: turlanie, pełzanie, wspólne zadania „razem – osobno”,
- budowanie relacji poprzez ruch i dotyk.

c) Zabawy ruchowe

- swobodny ruch, wspinanie, czołganie, chodzenie,
- unikanie unieruchamiania w krzeselkach/bujaczkach.

d) Zabawy muzyczno-rytmiczne

- instrumenty, taniec, kołysanki, powitania muzyczne,
- rytmika rozwijająca koordynację i język.

6. Metody stymulujące samodzielność i kompetencje życiowe

a) Montessori w wersji żłobkowej

- naczynia do samodzielnego picia,
- koszyki tematyczne
- prace praktyczne (zamiatanie, układanie, porządkowanie).

b) Mikro-zadania

- dają poczucie sprawstwa: „podaj kubek”, „połóż łyżeczkę”, „odłóż książkę”.

7. Metody adaptacyjne i emocjonalne

a) Łagodna adaptacja

- obecność rodzica,
- stopniowe wydłużanie pobytu,
- stała osoba prowadząca.

b) Rytuały adaptacyjne

- powitanie, czytanie znanej książki, krótka aktywność po wejściu.

c) Kącik wyciszenia

- poduszki, sensoryczne książeczki, spokojne światło,
- miejsce, gdzie dziecko może odpocząć lub obserwować.

8. Metody obserwacji i dokumentowania

a) Obserwacja uczestnicząca

- rejestracja potrzeb, reakcji, postępów.

b) Karty obserwacji i indywidualne plany pracy

- analiza mowy, relacji, motoryki,
- aktualizowane regularnie.

9. Metody relaksacyjne i wyciszające

a) Proste techniki oddechowe

- dmuchanie piórek, baniek mydlanych.

b) Strefa ciszy

- miękkie poduchy, uspokajająca muzyka, przytulna atmosfera.

10. Metody współpracy z rodzicami

- codzienna wymiana informacji,
- konsultacje dotyczące rozwoju i diety,
- poszanowanie wartości rodzinnych,
- wspólne ustalanie kierunku pracy.

11. Metody zapewniające bezpieczeństwo

- dostosowanie przestrzeni i sprzętu do wieku,
- kontrola czystości i stanu technicznego,
- stosowanie procedur pierwszej pomocy i bezpieczeństwa.

STANDARDY OPIEKI SPRAWOWANEJ NAD DZIEĆMI W WIEKU DO LAT 3

STANDARD 6 WSPIERANIE U DZIECI POCZUCIA PRZYNALEŻNOŚCI I UWAGAŻNOŚCI NA INNE OSOBY
--

	Planowane działania realizowane w Żłobku Samorządowym Nr 13 w Kielcach
6.1. Wskazówki metodyczne dla personelu, sprzyjające rozwojowi u dziecka poczucia przynależności do grupy oraz zainteresowania innymi	1. Personel aranżuje przestrzeń tak, żeby dzieci mogły widzieć, co robią inni, m.in. poprzez: • podział sali na kilka stref wyposażonych w zróżnicowane zabawki i materiały, w których dzieci mogą podejmować różnorodne działania dostosowane do ich wieku i potrzeb rozwojowych; • zorganizowanie przestrzeni w sposób umożliwiający jej przekształcenie w odpowiedzi na aktualne zainteresowania dzieci (m.in. niskie regały oddzielające przestrzeń możliwe do przesuwania lub duże klocki oddzielające strefy aktywności). 2. Personel w relacjach z dziećmi stwarza sytuacje, w których mają one możliwość budowania poczucia przynależności do grupy m.in. poprzez: • rytuały codziennego przywitania i pożegnania; • wspólnie realizowany harmonogram dnia, z powtarzającymi się zabawami integrującymi dzieci; • aranżowanie wspólnych zabaw w kilkusobowym gronie;

	• włączanie dzieci w dekorowanie sali; • stwarzanie możliwości naśladowania innych dzieci i zabaw równoległych; • modelowanie społecznych interakcji podczas zabaw z dziećmi, w których uczestniczy; • zwracanie uwagi na sygnały zainteresowania dziecka innymi dziećmi i wspieranie nawiązywanie relacji między dziećmi; • wykorzystywanie wiedzy o zainteresowaniach i temperamencie dzieci do angażowania ich we wspólne zabawy.
6.2. Aktywności wspierające rozwój autonomii dziecka przez: 1) umożliwienie dzieciom podejmowania decyzji w sprawach ich dotyczących; 2) zwiększanie samodzielności dzieci	1. Wspieranie rozwoju autonomii dzieci realizowane są m.in. za pomocą : • aranżowania przestrzeni tak, żeby dzieci mogły się samodzielnie bawić; • umożliwiania dzieciom podejmowanie różnych ról (np. wyznaczanie w najstarszej grupie dyżurnego pomagającego w rozdawaniu sztućców); • zostawiania dziecku czasu na samodzielnie wykonanie jakiejś czynności, np. przy ubieraniu się, sprzątaniu, łączeniu puzzli lub aranżacji kącika zabawy; • stwarzania możliwości dzieciom pomagania innym dzieciom; • wspierania samodzielnego rozwiązywania konfliktów między sobą; • udzielania dzieciom wsparcia w rozwiązywaniu konfliktów, jeśli same nie potrafią znaleźć rozwiązania problemu; • dawania dzieciom prawa do decydowania, czy chcą się bawić z innymi dziećmi szanowania ich wyborów.
6.3. Zadania personelu wspierające współpracę	1. Zadania personelu w zakresie rozwijania u dzieci kompetencji społecznych mogą obejmować np.: • dawanie dzieciom wskazówek, jak ze sobą współpracować

i komunikację dzieci w grupie	(np.: najpierw on, potem ty); • dawanie dzieciom możliwości decydowania, z kim chcą się bawić, samemu pozostając w pobliżu; • dawanie wskazówek, jak dziecko może się zachować w konkretnej sytuacji, a nie czego ma nie robić (koncentracja na komunikatach korygujących pozytywnych); • wprowadzanie zasad funkcjonowania dzieci w grupie i wyjaśnianie dzieciom ich znaczenia.
6.4. Celebrowanie świąt i innych ważnych wydarzeń	1. Celebrowanie zwyczajów i świąt oraz ważnych dla dzieci dni buduje ich samoświadomość jako ważnej jednostki w społeczności. Celebrowanie powinno dotyczyć spraw bliskich najmłodszym dzieciom, takich jak np.: • urodziny – ustalony z rodzicami prosty zwyczaj/rytuał świętowania w grupie urodzin, taki sam dla każdego dziecka; • Dzień Babci i Dziadka, Dzień Dziecka, Dzień Rodziny – wspólna celebracja święta; • celebrowanie świąt o znaczeniu kulturowym czy religijnym (np.: Boże Narodzenie czy Wielkanoc), z założeniem i uważnością na różnice kulturowe – po uzgodnieniu z rodzicami.

STANDARD 7**ZAPEWNIENIE DZIECIOM WARUNKÓW DO POZNAWANIA I
DOŚWIADCZANIA OTACZAJĄCEGO ŚWIATA**

	Planowane działania realizowane w Żłobku Samorządowym Nr 13 w Kielcach
7.1. Wskazówki metodyczne dla personelu sprzyjające poznawaniu i doświadczaniu otaczającego świata przez dzieci	1. Personel wspiera dzieci w poznawaniu i doświadczaniu otaczającego świata poprzez np.: • zapewnienie dzieciom możliwości działania zarówno indywidualnie, jak i w małych grupkach czy w całej grupie; • umożliwienie dzieciom zabaw w różnorodnych kąciach tematycznych uzupełnianych regularnie (np.: raz na 7-10 dni) o nowe materiały, zabawki, przedmioty; • modyfikowanie tematyki kącików zgodnie ze zmieniającymi się zainteresowaniami dzieci i ich aktualnymi potrzebami; • zapewnienie, że dziecko decyduje czym, w jaki sposób i jak długo będzie się bawić; • stwarzanie możliwości dzieciom, żeby mogły brać udział w zajęciach zorganizowanych ale nienaleganie na ich udział; • organizowanie zabaw bazujących na bezpośrednim doświadczaniu i zabawie dzieci (np.: poprzez udostępnianie im przedmiotów codziennego użytku, którymi mogą manipulować); • dostosowanie czasu trwania zabaw do możliwości dzieci (zabawy trwają tak długo, jak długo dzieci są nimi zainteresowane); • dostosowanie tematyki organizowanych zabaw do aktualnych zainteresowań dzieci; • inspirowanie dzieci do poszerzania swojej wiedzy i umiejętności; • stwarzanie dzieciom możliwości mierzenia się z trudnościami / nowościami w relacjach z przedmiotami /

	innymi dziećmi; • stwarzanie dzieciom warunków i dawanie im czasu na eksperymentowanie oraz uczenie się na błędach; • zapewnienie dzieciom dostępu do materiałów wzbudzających ich ciekawość świata, do przedmiotów codziennego użytku oraz materiałów naturalnych; • zapewnienie dzieciom możliwości eksplorowania najbliższego otoczenia placówki; • zapewnienie dzieciom warunków do obserwowania zmian zachodzących w przyrodzie.
7.2. Aktywności wspierające u dzieci: 1) myślenie przyczynowo – skutkowe; 2) umiejętność obserwacji i doświadczanie otaczającego świata; 3) używanie określeń dla cech przedmiotów; 4) używanie określeń przestrzennych	1. Aktywności dzieci sprzyjających rozwojowi myślenia przyczynowo – skutkowego, takich jak np.: • wprawianie w ruch przedmiotów; • manipulacje światłem; • czynności odwracalne (wyjmowanie i wkładanie, pakowanie, przenoszenie); • czynności nieodwracalne (darcie, zgniatanie, zabawy lodem); • budowanie i burzenie; • rozciąganie. 2. Działania personelu kształtujące u dzieci umiejętności obserwacji i doświadczania otaczającego świata, takie jak np.: • dawanie dzieciom możliwości wyboru między różnymi produktami do jedzenia podczas posiłku; • umożliwianie zabawy przedmiotami wydającymi różne dźwięki; • umożliwianie zabawy w odkrywanie i znajdowanie; • umożliwianie eksplorowania natury i terenu na zewnątrz budynku. 3. Używania przez personel określeń dla cech przedmiotów, jak np.: • komentowanie i opisywanie znalezionych w koszu

	skarbow”; • opisywanie doświadczeń dzieci, tego co widzą, słyszą i czym się bawią; • określanie i porównywanie przedmiotów w otoczeniu: duży-mały, większy-mniejszy; 4. Używania określeń przestrzennych, poprzez np.: • poszukiwanie ukrytych przedmiotów; • zabawy ruchowe na torze przeszkód; • układanie puzzli, klocków.
--	---

STANDARD 8 TWORZENIE DZIECIOM ŚRODOWISKA SPRZYJAJĄCEGO MÓWIENIU, SŁUCHANIU I POROZUMIEWANIU SIĘ

	Planowane działania realizowane w Żłobku Samorządowym Nr 13 w Kielcach
8.1. Wskazówki metodyczne dla personelu, wspierające u dzieci rozwój gotowości i umiejętności porozumiewania się, z uwzględnieniem: 1) mówienia do dzieci; 2) aktywnego słuchania dzieci; 3) wzbogacania słownictwa dzieci	1. Personel wspiera u dzieci rozwój gotowości i umiejętności porozumiewania się m.in. poprzez: • dostosowywanie złożoności własnych wypowiedzi do poziomu komunikacji dziecka i nie infantylizowanie swojej komunikacji z dziećmi; • obserwowanie i odpowiadanie na werbalne i niewerbalne komunikaty płynące od dzieci; • używanie pytań zarówno otwartych, jak i zamkniętych, na które dzieci mogą dać krótką odpowiedź; • używanie pytań rozszerzających lub inicjujących rozmowę w sposób budzący zainteresowanie albo działanie dziecka; • czekanie na odpowiedź dziecka (werbalną lub niewerbalną), zanim przejdzie się do następnych pytań lub komentarzy; • stosowanie różnorodnych form wypowiedzi (pytania, zdania

	twierdzące, wykrzyknikowe itd.); • stosowanie wyjaśnień, aby pomóc dziecku zrozumieć dane zjawisko; • rozszerzanie języka i słownictwa dzieci, za pomocą określeń opisujących dane zjawisko, sytuację czy przedmiot i łącząc je ze słowami, które dziecko zna; • wypowiadanie się pełnymi, choć krótkimi zdaniami; • rozwijanie rozmowy, utrzymującej dłużej uwagę dzieci przy danym temacie; • angażowanie dziecka w słowną interakcję opartą zarówno na wspólnie dzielonym doświadczeniu, jak i osobistych doświadczeniach dziecka; • wyraźne artykułowanie, modelowanie głosu, żeby wzmocnić zaangażowanie dzieci w rozmowę; • używanie różnych słów z różnych kategorii (przedmioty, działania, uczucia, funkcje); • częste stwarzanie dzieciom okazji do wspólnego czytania książek, oglądania ilustracji; • podczas czytania zachęcanie dzieci do aktywności takich jak: przewracanie kartek, zadawanie pytań, odpowiadanie na pytania, podążanie za rymami, powtarzanie znanych fragmentów; • pokazywanie i opisywanie ilustracji w książeczkach, zachęcanie do rozmowy na temat treści i ilustracji; • stwarzanie dzieciom okazji do samodzielnego oglądania książek; • opowiadanie dzieciom różnych historii i bajek; • objaśnianie znaczenia nowych słów przy wykorzystaniu gestów i mimiki; • stosowanie uproszczeń (ale nie języka „dziecinnego”) w kontaktach dziećmi jeszcze nie mówiącymi lub zaczynającymi mówić, używanie krótkich zdań.
--	--

8.2. Aktywności obejmujące: 1) rozmowy z dziećmi; 2) komunikowanie się dzieci ze sobą oraz personelem; 3) aktywny udział dzieci we wspólnym czytaniu, słuchaniu tekstów, utworów, książek	1. Wskazówki metodyczne, które pomagają personelowi wspierać rozwój językowy i umiejętności komunikacyjne dzieci: • częste rozmawianie z dziećmi; • rozmawianie z pacynkami, paluszkami; • towarzyszenie dzieciom, kiedy coś ustalają między sobą; • rozmowy z dziećmi na temat tego, co jest aktualnie przedmiotem ich uwagi; • wspieranie komunikowania się dzieci ze sobą oraz personelem (zabawy w telefon, w przyjęcie, w dom); • towarzyszenie dzieciom w zabawach i częste komentowanie tego co one robią; • dopytywanie dzieci o ich potrzeby w czasie codziennych czynności, takich jak toaleta czy jedzenie; • zachęcanie dzieci do aktywnego udziału we wspólnym czytaniu książek, słuchaniu tekstów, utworów; • kultywowanie rytuałów w ciągu dnia – czytania (ulubiona książka, ulubione rymowanki), zabaw muzyczno – ruchowych; • opowiadanie książek z obrazkami (pokaż gdzie jest...).
---	--

STANDARD 9 KSZTAŁTOWANIE OTOCZENIA UMOŻLIWIAJĄCEGO ROZWÓJ SPRAWNOŚCI FIZYCZNEJ DZIECI ORAZ ANGAŻOWANIE ZMYŚLÓW
--

	Planowane działania realizowane w Żłobku Samorządowym Nr 13 w Kielcach
9.1. Wskazówki metodyczne dla personelu, które wspierają rozwój fizyczny dzieci, uwzględniające: 1) rozwój sprawności dzieci w	1. Przykłady wskazówek metodycznych sprzyjających rozwojowi sprawności fizycznej i sensorycznej u dzieci: • dbanie o organizację sali oraz przestrzeni na zewnątrz w taki sposób, żeby dzieci miały wiele okazji do ćwiczenia umiejętności ruchowych;

zakresie małej motoryki; 2) rozwój percepcji zmysłowej dzieci; 3) rozwój sprawności dzieci w zakresie dużej motoryki	• umożliwianie dzieciom codziennego kontaktu z materiałami dotyczącymi zmysłów; czucia, smaku, zapachu, wzroku, słuchu, propriocepcji i równowagi; • zapewnienie dostępu do wody, piasku, ciastoliny, naturalnych materiałów o różnorodnej fakturze i zapachu, materiałów dźwiękowych; • dbanie o to, aby natężenie dźwięków lub bodźców wzrokowych nie przytłaczało dzieci; • zapewnianie w ciągu całego dnia różnorodnych aktywności sensorycznych stosownie do potrzeb dzieci; • wspieranie niemowlaków w nauce kontrolowania ruchu ciała i nauce stania, czworakowania i chodzenia; • stwarzanie niemowlakom możliwości samodzielnego badania różnorodnych obiektów, także własnych rąk i nóg oraz twarzy; • stwarzanie niemowlakom możliwości eksplorowania przestrzeni przez przenoszenie ich w różne miejsca, w których mają nowe wyzwania w dążeniu do interesujących je przedmiotów; • bawienie się z dziećmi w zabawy ruchowe, podążanie za tym co robią dzieci (np.: turlanie, czworakowanie); • zachowywanie czujności co do bezpieczeństwa dzieci, ale bez powstrzymywania ich przed podejmowaniem nowych zadań ruchowych; • stwarzanie dzieciom warunków do podejmowania nowych wyzwań związanych przemieszczaniem się i uczeniem nowych umiejętności motorycznych w granicach akceptowalnego ryzyka; • umożliwianie dzieciom wielokrotnego powtarzania i ćwiczenia konkretnych umiejętności ruchowych tak długo, jak długo są tym zainteresowane;
--	--

	• dostarczanie dzieciom okazji do ćwiczenia siły i sprawności ruchowej; • stwarzanie dzieciom możliwości ćwiczenia sprawności rąk, dłoni i palców, w szczególności przez zostawienie im czasu na zabawę i manipulację; • umożliwianie dzieciom ćwiczenia koordynacji wzrokowo – ruchowej, np.: podczas jedzenia, ubierania się i codziennych czynności.
9.2. Aktywności wspierające rozwój sprawności fizycznej dzieci i angażowanie zmysłów, w tym: 1) zabawy angażujące zmysły: wzroku, słuchu, węchu, dotyku, smaku; 2) zabawy wspierające rozwój motoryki małej; 3) ćwiczenie koordynacji wzrokowo – ruchowej i równowagi; 4) zabawy wspierające czucie głębokie oraz kształtujące schemat własnego ciała; 5) aktywności w zakresie dużej motoryki ze szczególnym uwzględnieniem zabaw w powietrzu.	1. Zabawy angażujące zmysły wzroku, słuchu, węchu, dotyku, smaku: • ścieżki sensoryczne – chodzenie na bosaka po trawie, piasku; • zabawy wodą, błotem, piaskiem; • malowanie rękami; • słuchanie i wydawanie dźwięków; • próbowanie ziół; • wąchanie kwiatów, roślin; • testowanie smaków; • zabawy koszykiem skarbów. 2. Zabawy wspierające rozwój motoryki małej: • zabawa klockami; • wkładanie i wyjmowanie elementów z pojemników; • papier: chwytanie, darcie, składanie; • malowanie farbami; • ciastolina, plastelina, ciasto: lepienie, wałkowanie; • przyczepianie i odczepianie; • włączanie przycisków. 3) Ćwiczenia koordynacji wzrokowo – ruchowej i równowagi: • wspinanie się; • chodzenie po śladzie; • samodzielne jedzenie;

	• malowania; • mycie rąk; • sprzątanie zabawek do pudeł; • zabawy piłką – rzucanie, łapanie, turlanie. 4) Zabawy wspierające czucie głębokie oraz kształtujące schemat własnego ciała: • turlanie; • huśtanie się; • przeciskanie się przez tunel; • otulanie kocem; • masowanie. 5) Aktywności w zakresie dużej motoryki ze szczególnym uwzględnieniem zabaw na powietrzu: • zabawy w torze przeszkód; • swobodne zabawy na zewnątrz na nierównej powierzchni; • bieganie; • wspinanie się; • skakanie; • przechodzenie przez przeszkody; • popychanie i ciągnięcie przedmiotów i zabawek;
--	--

STANDARD 10

**ZAPEWNIENIE DZIECIOM WARUNKÓW DO TWÓRCZEJ EKSPRESJI
I KONTAKTU Z RÓŻNYMI WYTWORAMI KULTURY I SZTUKI**

	Planowane działania realizowane w Żłobku Samorządowym Nr 13 w Kielcach
10.1. Wskazówki metodyczne dla personelu oraz niezbędne warunki umożliwiające dzieciom:	1. Wskazówki metodyczne sprzyjające rozwojowi twórczej ekspresji dzieci i stwarzające dzieciom możliwości kontaktu z wytworami kultury i sztuki – przykłady działań personelu: • wspieranie dzieci przez informacje zwrotne w czasie

1) działania twórcze; 2) dostęp do wytworów kultury	aktywności twórczych bez poprawiania ich i oceniania; • zapewnienie dzieciom czasu na szukanie kreatywnych rozwiązań w ciągu całego dnia; • stwarzanie dzieciom możliwości do kreatywnych działań konstrukcyjnych (klocki, pudła, pojemniki); • stwarzanie dzieciom okazji do tańczenia i śpiewania; • zapewnienie w ciągu całego dnia dostępu do różnorodnych materiałów plastycznych, takich jak: kartki, kredki, mazaki, plastelina, ciastolina, nożyczki (dla najstarszych dzieci), klej; • zapewnienie miejsca gdzie dzieci mogą swobodnie tworzyć; • umożliwienie dzieciom rysowania i malowania na pionowych płaszczyznach (co najmniej wielkości A3) na wysokości ich wzroku; • zapewnienie, żeby wśród materiałów do zajęć plastycznych dostępnych dla dzieci nie dominowały gotowe szablony (plansze, kolorowanki, karty do wypełniania); • w organizowanych zajęciach plastycznych unikanie sytuacji kiedy cała grupa robi to samo; • koncentracja na procesie tworzenia, a nie na wyniku; • dostarczanie dzieciom możliwości obcowania ze sztuką (rzeźbą, malarstwem, rysunkami) o wysokiej jakości artystycznej; • zapewnienie, żeby muzyka jakiej słuchają dzieci była wysokiej jakości (zarówno chodzi o jakość odtwarzania jak i repertuar); • zapewnienie dzieciom dostępu do książek z szatą graficzną wysokiej jakości oraz do albumów ze zdjęciami; • umożliwienie dzieciom aktywności twórczej na
---	--

	zewnątrz budynku – w naturze.
10.2. Działania personelu zachęcające dzieci do: 1) wyrażania twórczej ekspresji w różnych formach; 2) wyrażania twórczej ekspresji przez umożliwienie dzieciom wykorzystywania różnorodnych materiałów, 3) poznawania różnych wytworów kultury	1. Wspieranie wyrażania przez dzieci twórczej ekspresji w różnych formach: • zabawa w orkiestrę – granie na różnych instrumentach wydających dźwięki; • malowanie wodnymi farbami, w tym też rękami na dużych płaszczyznach; • zabawy z ciastem i innymi miękkimi materiałami; • zachęcanie dzieci do śpiewania i tańczenia; • umożliwianie tworzenia konstrukcji z małych i dużych elementów; • współtworzenie z dziećmi własnych instrumentów dźwiękowych (rurki z przesypującymi się elementami, szeleszczące papierki); • wspólne śpiewanie piosenek i tańczenie; • powtarzanie wierszyków. 2. Umożliwianie dzieciom wyrażania twórczej ekspresji przez zachęcanie ich do wykorzystywania różnorodnych materiałów, takich jak woda, piasek, błoto, trawa, liście, kamienie, ziola, warzywa, owoce. 3. Zapoznavanie dzieci z różnymi wytworami kultury, poprzez: • teatryki w wykonaniu opiekunów lub zaproszonych artystów; • słuchanie muzyki na żywo (np.: gry na instrumencie); • słuchanie muzyki klasycznej; • ekspozycję reprodukcji malarstwa lub rzeźby; • kontakt z książkami o wysokich walorach artystycznych (graficznie i językowo).